

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาถึงบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้นำท้องถิ่นในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม ศึกษาถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทพระสงฆ์ พร้อมทั้งกระบวนการเทคนิคในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม ในบ้านอมलग ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นการศึกษาโดยใช้วิธีการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

1. ข้อมูลและแหล่งข้อมูล
2. ประชาชนและผู้ให้ข้อมูลหลัก
3. เครื่องมือและวิธีการในการศึกษา
4. วิธีการรวบรวมข้อมูล
5. การตรวจสอบข้อมูล
6. การวิเคราะห์และแปลผลข้อมูล

3.1 ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

ข้อมูลและแหล่งข้อมูลที่ใช้ประกอบการศึกษา ผู้วิจัยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลในลักษณะที่แตกต่างกัน 2 ส่วนสำคัญ คือ ข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ข้อมูลปฐมภูมิ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง วัดพระบรมธาตุคอกยผาสัมหมู่ที่ 2 บ้านอมलग ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษาถึงบริบทและบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้นำท้องถิ่นในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม ศึกษาถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทพระสงฆ์ พร้อมทั้งกระบวนการเทคนิคในการส่งเสริมและพัฒนา สิ่งแวดล้อม ในตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้เพื่อนำไปประกอบการสรุป บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน สำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษาวิจัยคือ พระสงฆ์ (พระนักพัฒนา 2 รูป) สมาชิกเกษตรอินทรีย์คอกยผาสัม เจ้าของสวนต้นแบบและกลุ่มนักเรียน/ผู้ปกครอง/ครูอาสาสมัคร ชาวชน โดยการศึกษาภาคสนาม (Field Research) มีการใช้การประชุมกลุ่มแกนนำต่างๆของหมู่บ้าน แล้วใช้

วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การจดบันทึกข้อมูล ใช้เครื่องบันทึกเสียงและกล้องถ่ายรูป อีกทั้งอาศัยข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่ชุมชน เพื่อนำไปประกอบผลการศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data)

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร คือ เอกสารวิชาการวิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย วารสาร เอกสารประกอบการประชุมเสวนา รวมทั้งบริการสืบค้น ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต เพื่อศึกษาแนวคิด และทฤษฎีในงานวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท แนวคิดพระพุทธศาสนากับธรรมชาติ แนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามหลักพระพุทธศาสนา แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพระพุทธศาสนา แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน อีกทั้งค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา

นอกจากนี้ยังได้ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน จากเอกสารของชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ได้แก่ ข้อมูลลักษณะทางกายภาพ ลักษณะภูมิประเทศ สภาพเศรษฐกิจ สังคม แผนที่ตั้งชุมชน

3.2 ประชากรและผู้ให้ข้อมูลหลัก

วัดพระบรมธาตุคอกยผาสัม ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ประชากรและผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ในการศึกษาครั้งนี้แบ่งออกเป็น 5 กลุ่มหลัก คือ พระสงฆ์ (พระอาจารย์ทั้ง 2 รูป) สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน สมาชิกเกษตรอินทรีย์คอกยผาสัม เจ้าของสวนต้นแบบและกลุ่มนักเรียน/ผู้ปกครอง/ครูอาสาสมัคร เยาวชน

2.1 พระสงฆ์ (พระนักพัฒนา 2 รูป) ที่ช่วยส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อมตั้งแต่เริ่มตั้งศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง

2.2 สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน 30 คน เป็นกลุ่มการทำงานหลักที่ร่วมทำงานกับศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง

2.3 สมาชิกโครงการเกษตรอินทรีย์คอกยผาสัมที่มีคุณอินสอน พุทธโส เป็นประธาน มีสมาชิกกลุ่มประธาน 50 คนเป็นส่วนหนึ่งที่นำหลักแนวคิดจากศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้

2.4 เจ้าของสวนต้นแบบ มีทั้งหมด 5 คน นายอุดร สุขโข นางเพ็ญ คำสุข นางจันทร์ตรา ไชยนะ นางสมหมาย บุญมาลา และนางจำลอง สาสุขจิต เป็นต้น ถือเป็นต้นแบบสวนที่ประสบความสำเร็จ จากการนำแนวคิดจากศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้

2.5 กลุ่มนักเรียน/ผู้ปกครอง/ครูอาสาสมัคร เข้าร่วมประมาณ 14 คน เพื่อสืบสานต่อยอดอาชีพจากผู้ปกครอง เป็นการพัฒนาบุคลากรในอนาคตอย่างยั่งยืน

วัดพระบรมธาตุคอกยพาสัมมีนักเรียนในการศึกษาโดยครอบครัว (Home school) อยู่ 8 คน

3.3 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษานี้ผู้วิจัยได้สร้างขอบเขตเครื่องมือ และวิธีการที่ใช้ในการศึกษาตามวัตถุประสงค์ และขอบเขตของการศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

3.3.1 ประเด็นการสังเกต (Obsevation) ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตเพื่อเก็บข้อมูลบริบทของชุมชน กลุ่มชาวบ้านองค์กรและกลุ่มภายนอกที่เกี่ยวข้อง โดยใช้ทั้งการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมควบคู่กันไปในขณะที่ทำการศึกษา แล้วใช้กระบวนการ 3 ขั้นตอน คือการสังเกต การซักถาม และการจดบันทึก ซึ่งเป็นกระบวนการสังเกตปรากฏการณ์ หรือพฤติกรรมบางอย่างไปพร้อมกับการสัมภาษณ์ ดังนี้

- การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Obsevation) คือผู้วิจัยเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับคนในชุมชน โดยเข้าไปเกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วม และทำกิจกรรมร่วมกันเหมือนกับเป็นสมาชิกคนหนึ่ง ในชุมชนอย่างสมบูรณ์ เพื่อสังเกตรายละเอียดของกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชน เพื่อศึกษาถึงข้อมูล แล้วนำมาวิเคราะห์ให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

- การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) คือ ผู้วิจัยเข้าไปร่วมในกิจกรรมบางส่วน แต่ไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมอย่างสมบูรณ์ โดยทำกิจกรรมเพียงเพื่อสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดความสนิทคุ้นเคยกับชุมชน และสังเกตการณ์เพื่อเก็บประเด็นในการสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นศึกษา ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

3.3.2 ประเด็นการสัมภาษณ์ (Interview) ผู้วิจัยใช้เทคนิควิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ไม่อาจเข้าใจได้จากการสังเกต เพื่อเป็นการสร้างความคุ้นเคยระหว่างผู้วิจัยและผู้ถูกสัมภาษณ์โดยปล่อยให้บรรยากาศของการพูดคุยเป็นไปตามโอกาสที่อำนวยให้อย่างเป็นกันเอง ไม่มีพิธีรีตองไม่เคร่งครัดในเรื่องขั้นตอนและลำดับของข้อคำถาม ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างลักษณะคำถามปลายเปิด ที่สร้างขึ้นโดยยึดกรอบแนวคิดในการวิจัย และได้กำหนดหัวข้ออย่างกว้างๆ ไว้ล่วงหน้าเพื่อเป็นแนวทางการสัมภาษณ์ ให้เกิดการยืดหยุ่นตามสถานการณ์ที่ปรากฏ โดยแนวคำถามที่ได้สร้างขึ้นนี้ ได้นำไปสู่ประเด็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ในบางขณะผู้วิจัยก็ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการควบคู่ไปกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้เห็นภาพและเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล ในการแสวงหารายละเอียดเกี่ยวกับข้อคิดเห็นเฉพาะเรื่องของบุคคล เพื่อให้เข้าใจถึงความรู้สึกนึกคิดของผู้ถูกสัมภาษณ์ ที่มองเห็นสภาพหรือสิ่งที่เกิดขึ้นในฐานะสมาชิกคนหนึ่ง ในชุมชนในงานวิจัยชิ้นนี้ จะทำการสัมภาษณ์

พระสงฆ์(พระนักพัฒนา 2 รูป) ก่อนเป็นหลักเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการ เช่น บทบาท กระบวนการ เทคนิคในการส่งเสริมและพัฒนา รวมถึงตัวบุคคลที่จะสัมภาษณ์และเชิญเข้าร่วมทำประเด็นการสนทนากลุ่ม ในแต่ละกลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมด้วยเพื่อใช้ในการหาข้อมูลตอบคำถามตามวัตถุประสงค์

3.3.3 ประเด็นการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นการสนทนาแบบเจาะประเด็น โดยผู้วิจัยเชิญผู้ให้ข้อมูลหลัก พระสงฆ์ (พระอาจารย์ทั้ง 2 รูป) สมาชิกเกษตรอินทรีย์ค้อยผาส้ม เจ้าของสวนต้นแบบและกลุ่มนักเรียน เยาวชน เพื่อร่วมกันอภิปรายกลุ่มย่อยประมาณ 10-15 คน (แล้วแต่ครั้งในการสนทนากลุ่มในแต่ละประเด็น) ในการสนทนาถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องดังกล่าว มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1). แนะนำลักษณะงานวิจัยที่จะทำการศึกษาของผู้วิจัย

2). สภาพทั่วไปของพื้นที่เป็นอย่างไร

- สภาพของพื้นที่/ชาติพันธุ์ของคนในชุมชน/อาชีพ
- โครงสร้างอำนาจ นโยบาย/กฎหมายบ้าน
- ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน
- ลักษณะการตัดสินใจภายในครอบครัว
- ความเชื่อและทัศนคติของคนในชุมชน
- วัฒนธรรม/ระดับการศึกษา/สภาพเศรษฐกิจของชุมชน
- วิถีปฏิบัติที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินงานของศูนย์ฯ
- ปัญหาสุขภาพที่สำคัญของชุมชนที่ผ่านมา

3). แนวคิดการทำงานของศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงวัดพระบรมธาตุค้อยผาส้ม

- ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงวัดพระบรมธาตุค้อยผาส้มเกิดขึ้นได้อย่างไร (แนวคิด

เป็นของใคร/เหตุการณ์ที่ทำให้เกิดแนวคิด/หรือปัญหาที่ทำให้เกิดแนวคิด)

- เหตุผล ความจำเป็น ความต้องการของชุมชนในการร่วมโครงการกับศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง

- เกิดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์อะไร (อยากให้เกิดอะไรขึ้น)

- ความคาดหวังอยากให้เกิดผลอะไรขึ้น

4). กระบวนการทำงานของพระสงฆ์เป็นอย่างไร

- มีระบบการทำงานอย่างไร

- การประชาสัมพันธ์ให้กลุ่มเป้าหมายในชุมชนมาร่วมดำเนินการทำอย่างไร

- สิ่งที่ทำให้คณะทำงานมีใจร่วมทำโครงการให้เกิดความสำเร็จคืออะไร

- มีการแบ่งหน้าที่ตามกระบวนการทำงานอย่างไร
- 5). การบริหารจัดการ โครงการของศูนย์ฯ เป็นอย่างไร
- ปัจจัยนำเข้า (คน งบประมาณ วัสดุ) เป็นอย่างไร
- การมีส่วนร่วมของ เจ้าหน้าที่ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง/ กลุ่มเป้าหมาย/ กลุ่มคนนอกเหนือจากเป้าหมาย เป็นอย่างไร
- มีการนำความรู้มาทำงานอย่างไร
- 6). ผลจากโครงการของศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง เป็นอย่างไร
- 7). เทคนิคของพระสงฆ์ในการส่งเสริมและพัฒนาศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงมีอะไรบ้าง อย่งไร

ผู้วิจัยจะเป็นผู้ดำเนินการสนทนาคอยจุดประเด็นการสนทนาเกี่ยวกับประสบการณ์ ทักษะ ความรู้สึนึกคิด และมุมมองของแต่ละบุคคล ซึ่งข้อมูลที่ได้จะนำมาวิเคราะห์ตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

3.3.4 แบบบันทึกข้อมูล

แบบบันทึกข้อมูลในภาคสนาม แบบบันทึกข้อมูลในภาคสนามนี้จะใช้กับกลุ่มตัวอย่าง ทุกกลุ่มที่ทำการศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลตามที่ได้ระบุไว้แล้ว แบบบันทึกนี้จะมีการเตรียมไว้ล่วงหน้า และแยกเป็น 3 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 แบบฟอร์มบันทึกว่าใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ อย่างไร โดยยังไม่มีการตีความ

ส่วนที่ 2 การตีความเบื้องต้นจากข้อมูลที่บันทึกไว้ในส่วนที่หนึ่งโดยใช้แนวคิด

และ ทฤษฎีประกอบ

ส่วนที่ 3 ใช้ในกรณีที่ต้องการบันทึกเพิ่มเติม หลังมีการวิเคราะห์ตีความในส่วนที่สองแล้ว

- เทปบันทึกเสียงเทปบันทึกเสียงนี้จะใช้กับกลุ่มตัวอย่างทุกกลุ่มที่ทำการศึกษา (สัมภาษณ์) ทั้งนี้เพื่อบันทึกเสียงผู้ให้สัมภาษณ์และทำการสนทนาด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามที่ได้ระบุไว้แล้ว
- กล้องถ่ายรูป ใช้บันทึกภาพกิจกรรมและปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนระหว่างที่ทำการเก็บข้อมูล

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล จะมีการแบ่งเป็น 3 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 สร้างความสัมพันธ์กับชุมชนให้แน่นแฟ้นยิ่งกว่าเดิม โดยเข้าร่วมกันประชุมและกิจกรรมต่างๆ ของหมู่บ้านให้มีความคุ้นเคย สนับสนุน เป็นกันเองกับชุมชน โดยในระยะแรกนี้จะมุ่งเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้านและบริบททั่วไปของชุมชน ระยะที่ 1 ใช้เวลา 3 เดือน ช่วงเดือน มกราคม-มีนาคม 2553 ในระยะนี้ผู้วิจัยมีความได้เปรียบในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนอย่างมากเนื่องจากการที่ผู้วิจัยเป็นพระสงฆ์ และได้รู้จักกับทางพระนักพัฒนาทั้ง 2 รูปอยู่ก่อนแล้ว จึงสะดวกกับการอาศัยจำวัดที่วัดพระบรมธาตุคอยอาศัย แล้วก็ทำกิจของสงฆ์คือการออกไปบิณฑบาตทุกเช้าซึ่งจุดนี้เองที่ทำให้คนในชุมชนรู้จักกับผู้วิจัย อีกทั้งตอนเย็นผู้วิจัยก็มีโอกาสเทศน์ให้กับคนในชุมชนฟัง (ครั้งหนึ่งผู้วิจัยเคยเทศนาเป็นเพลงธรรมะประยุกต์อย่างสร้างสรรค์ ให้กับคนในชุมชน ฟังผลปรากฏว่าคนในชุมชนมีความพอใจเป็นอย่างมาก) และช่วงว่างจากกิจสงฆ์ผู้วิจัยก็ยังมีโอกาสสนทนากับทางพระนักพัฒนาทั้ง 2 รูปอยู่บ่อยครั้งซึ่งนับว่ามีประโยชน์ต่อการทำวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างมาก

ระยะที่ 2 หลังจากผ่านระยะที่ 1 แล้วเป็นการเก็บข้อมูลในประเด็นที่ศึกษา โดยกำหนดประเด็นคำถามไว้ล่วงหน้า (ตั้งประเด็นคำถามในการทำการสนทนากลุ่มที่อธิบายรายละเอียดไปแล้ว) เพื่อตอบคำถามการวิจัยให้ชัดเจน อันได้แก่ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อมมีอะไรบ้างและเป็นอย่างไร กระบวนการและเทคนิคของพระสงฆ์ และบทบาทของพระสงฆ์ มีอะไรบ้างและเป็นอย่างไร ส่วนเทคนิคที่ใช้ในระยะที่ 2 นี้คือการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ระยะที่ 2 ใช้เวลา 5 เดือน คือช่วงเมษายน-สิงหาคม 2553

ระยะที่ 3 นำข้อมูลที่ได้นำปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัยเพื่อรับฟังคำแนะนำและหาแนวทางให้ได้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และทำการตรวจสอบข้อมูล ระยะที่ 3 ใช้เวลา 3 เดือน ช่วงเดือนกันยายน-พฤศจิกายน 2553

3.5 การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงประเด็นของการวิจัยครั้งนี้เป็นสำคัญ นั่นคือ ข้อมูลที่ได้ทำการศึกษา รวบรวมมานั้นมีความครบถ้วนสมบูรณ์ ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้เพียงใด และสามารถตอบปัญหาการวิจัยได้ชัดเจนสมบูรณ์ครอบคลุมแล้วหรือยัง สอดคล้องกับกรอบแนวคิดในการวิจัยที่ได้กำหนดไว้หรือไม่ เพียงใด โดยผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลทุกครั้งที่ทำการศึกษาข้อมูลในชุมชน และได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยได้จัดแบบบันทึกข้อมูล และ

โครงสร้างประเด็นคำถามขึ้นมาเฉพาะ จึงทำให้มีความสะดวกในการแยกแยะหมวดหมู่และประเภทของข้อมูล และการตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยได้อาศัยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation Check) โดยนำข้อมูลที่ได้จากภาคสนามและข้อมูลจากงานเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกันระหว่าง เวลาสถานที่ บุคคล และเนื้อหาที่ได้ นำผลวิจัยมาปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาและนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นลักษณะการเขียนรายงานการวิจัยเชิงบรรยาย ซึ่งมีวิธีการดังนี้

5.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation Check) ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบโดยอาศัยแหล่งข้อมูลด้านบุคคล กิจกรรม วัน เวลา และสถานที่ หมายความว่า การใช้ช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกันในการเข้าไปเก็บข้อมูล เช่น เช้า สาย บ่าย เย็น นอกจากนั้นยังต้องใช้ระยะเวลาที่ยาวนาน คือทิ้งไประยะหนึ่งแล้วจึงกลับเข้าไปเก็บข้อมูลเดิมซ้ำอีกครั้ง ในแหล่งสถานที่และบุคคล ซึ่งในการตรวจสอบแบบนี้ ผู้วิจัยสามารถกระทำได้โดยการสนทนาพูดคุย ทั้งต่างบุคคล เวลา และต่างสถานที่ ซึ่งในการหาคำตอบในแต่ละเรื่อง แต่ละประเด็น ผู้วิจัยจะสนทนาสอบถามจากบุคคลหลายกลุ่ม ที่มีการรวมตัวกันในสถานที่ต่างๆ กิจกรรมที่ต่างกันในการสนทนา บางครั้งถึงแม้จะเป็นต่างกลุ่มต่างกิจกรรมก็อาจเป็นบุคคลเดียวกันที่ให้ข้อมูลก็ได้

5.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation Check) ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตทั้งที่มีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมควบคู่กับการซักถาม สัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม จากขั้นตอนที่ 1 แล้วยังได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารของกลุ่มและชุมชนที่ทำได้ไว้ประกอบด้วย และยังสามารถนำเอาข้อมูลที่ได้รับมาทั้งหมด ไปตรวจสอบกับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) ในกลุ่มและชุมชนอีกครั้งหนึ่ง

3. 6 การวิเคราะห์และแปลผลข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อจำแนกแจกแจงลักษณะ การจัดกลุ่มข้อมูลเปรียบเทียบความแตกต่างและความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาเป็นไปอย่างมีคุณภาพ ผู้วิจัยได้นำผลจากการสอบถามโดยใช้วิธีการจากประเด็นการสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม กับกลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นหลักในการวิเคราะห์ ร่วมกับการสรุปผลจากแบบสัมภาษณ์กลุ่มชุมชน

3.6.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการไปพร้อมๆ กับการจัดการเก็บข้อมูล โดยอาศัยการบันทึกในสมุดจดบันทึกและการจัดพิมพ์ผลการวิเคราะห์ในคอมพิวเตอร์ หลังจากที่ได้เก็บข้อมูลแล้ว โดยใช้แนวคิด ทฤษฎี และกรอบแนวคิดในการศึกษาเป็นแนวทางในการ

สร้างข้อสรุปผลการศึกษาแบบอุปนัย และใช้การตีความซึ่งเป็นการพยายามดึงเอาข้อมูลที่มีอยู่เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น แล้วบรรยายเหตุการณ์ไปตามสภาพที่เป็นจริงที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับพฤติกรรมของคนที่อยู่ในเหตุการณ์นั้นๆ นอกจากนี้ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางของ (ชยันต์ วรรณะภูมิ, 2536) คือผู้วิจัยนำเอาข้อมูลที่ได้ผ่านการตรวจสอบข้อมูลมาแล้ว นำมาจัดแบ่งข้อมูลออกเป็นประเด็นต่างๆ แล้วนำมาหาความหมาย การจัดระบบหาความเชื่อมโยง และหาความสัมพันธ์ของข้อมูล โดยใช้วิธีการพรรณนาวิเคราะห์ เพื่อให้สามารถนำไปสู่ความเข้าใจต่อการดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ที่ศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

การจำแนกและจัดระบบ (Typology and Taxonomy)

1) การจำแนกปรากฏการณ์ เป็นการจำแนกและการจัดหมวดหมู่ข้อมูล โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงเพื่อให้เข้าใจความหลากหลายของปรากฏการณ์ ภายใต้บริบทของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม โดยผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น เพื่อให้ได้มโนทัศน์ในเรื่องต่างๆ ที่ต้องการศึกษา

2) การจัดระบบข้อมูลที่มีความสัมพันธ์ คือ การจัดระบบข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจความหลากหลายของปรากฏการณ์ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันในรูปของข้อความ (Statement) และจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามหัวข้อที่ศึกษา เพื่อหาความสัมพันธ์เชื่อมโยงโดยจำแนกข้อมูลออกเป็นระบบที่มีความสัมพันธ์เชิงเหตุผล

การอธิบายลักษณะความสัมพันธ์ โดยการแยกแยะองค์ประกอบต่างๆ เพื่อศึกษาวิเคราะห์เพื่อนำมาตีความหมายของปรากฏการณ์ และชี้ให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ (Functional) เป็นการเสนอภาพของชุมชน ให้เห็นรายละเอียดเกี่ยวกับบริบทของชุมชนที่เกี่ยวข้อง